

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто основні підходи до формування управлінської культури майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Проаналізовано стан наукової розробки питання підготовки студентів вищих навчальних закладів. Запропоновано систему психологічної підготовки майбутніх інженерів до управлінської діяльності.

Постановка проблеми. Нова парадигма освіти об'єктивно обумовлена високим темпом накопичення наукових даних і необхідністю навчати випускника спроможності виконувати професійні завдання через формування у майбутніх інженерів системи гнучких професійних знань, умінь і навичок і розвинутого професійного мислення. Одним із перспективних напрямків такої підготовки фахівців є підвищення рівня їх управлінської культури.

Гуманізація вищої технічної освіти має на меті не лише розширення світогляду майбутнього інженера, не тільки підвищення його наукового потенціалу, а ще й озброєння майбутнього фахівця психолого-педагогічними знаннями, вміннями та навичками, що вкрай необхідно для адаптації молодого спеціаліста у складних ринкових умовах.

Одне з важливих завдань, яке сьогодні постає перед технічними університетами України, полягає у забезпеченні їх ефективної інтеграції у систему європейської університетської освіти. Важливою складовою цієї інтеграції є включення в програму підготовки студентів технічних університетів системи психологічних дисциплін [4].

Орієнтування вищої освіти на особистість, її професійну самореалізацію з урахуванням змін на ринку праці, а також в соціальній і культурній сферах, посилює вимоги до педагогічної і психологічної компетентності сучасного інженера.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Про важливість та актуальність психолого-педагогічної підготовки сучасного інженера свідчить, зокрема значна кількість наукових та методичних праць, присвячених цій проблемі. Перш за все це питання формування психологічної культури студентів у вищому технічному навчальному закладі [17], становлення психологічної культури як орієнтира сучасної освіти [6], психологічної підготовки майбутніх інженерів, що розкрита в дослідженнях С.Бочарової, Е.Зеєра, С.Моторної [9], вивчення основ психології людської діяльності, психології в управлінні [22], психології праці й організаційної психології в технічних університетах [4], аналіз досвіду викладання психології у зарубіжних країнах [11] тощо.

Сучасні вимоги до майбутнього інженера передбачають розв'язання проблем, пов'язаних із соціально-психологічними особливостями персоналу, пошуку шляхів активізації людського чинника: перед спеціалістом постає ціла низка не тільки організаційних, економічних, але й соціально-психологічних проблем. Істотним відгуком на визначені чинники стає процес поширення і розповсюдження у вищій школі дисциплін, пов'язаних із соціально-психологічною підготовкою майбутніх спеціалістів. Про необхідність кожному інженерові мати психологічну підготовку для успішної діяльності на своєму робочому місці свідчить досвід Японії, Нідерландів, Швеції, США та інших найбільш розвинутих країн світу [16].

В останні роки досліджуються методологічні та методичні особливості викладання психології у вищих технічних навчальних закладах [2; 3; 5; 7; 12; 15; 19; 21].

Особливо важливе значення для нашого дослідження мають питання психології професійного розвитку людини, психології формування професійних інтересів [8].

інженерної і професійної психології [18], инженерної педагогіки та досвід окремих галузей професійної психології [1] тощо.

Для того щоб сучасний інженер міг якісно виконувати свої управлінські функції, він має бути не тільки технічно грамотним, але й, що особливо важливо, мати глибокі знання психології й педагогіки. Як відзначає О.Романовський, «педагогіка й психологія нам потрібні не просто для пізнання студентами педагогіки й психології як наук, а, насамперед, як теорія підготовки інженерів-лідерів ХХІ століття – умілих сучасних керівників, здатних вирішувати не тільки професійні технічні завдання, але й глобальні завдання управління будь-якою соціальною системою, аж до найбільшої і складної системи – суспільством» [13].

Тому О.Романовський [14] пропонує створення такої педагогічної системи, яка б органічно поєднувала високоякісну професійну підготовку майбутнього інженера у свідомо й самостійно обраній ним галузевій сфері техніки з глибокою психолого-педагогічною та управлінською підготовкою. Вона має забезпечувати йому можливість професійно організовувати різні групи людей для ефективної спільної діяльності для досягнення певних виробничих та суспільно значущих цілей. Автор вважає, що сама управлінська підготовка сьогодні має розглядатися як невід'ємна складова професіоналізму інженера.

Спеціальними дослідженнями встановлено, що центральною ланкою професіоналізму в структурі будь-якої діяльності є методологія професійного мислення і сформовані на її основі моделі ефективних практичних дій [10].

Аналіз результатів та їх обговорення. З метою вивчення стану психолого-педагогічної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів з проблеми формування управлінської культури проаналізовано чинні навчальні плани, тематику лекцій і семінарів психолого-педагогічних дисциплін вищих технічних навчальних закладів, зокрема Донбаського державного технічного університету (м.Алчевськ), Національної металургійної академії (м.Дніпропетровськ).

Аналіз навчальних планів психолого-педагогічних дисциплін, свідчить про те, що вони затеоретизовані, більшість з тем має фрагментарний характер, не відображає повноти змісту навчання з напрямку формування управлінської культури студентів, не подає методики її здійснення.

Слід відзначити, що спроби модернізувати структуру навчальних планів і програм практично не вийшли за межі експериментів, тому нині практично домінує предметно-структурна побудова програм і планів [20].

Аналіз навчальної документації, тематики лекцій і семінарів з курсу «Основи психології» Донбаського державного технічного університету (м.Алчевськ) показав, що на вивчення цієї дисципліни відведено малий обсяг навчальних годин.

Так, на всю тематику лекцій з навчальної дисципліни «Основи психології» відводиться усього 18 годин (9 лекцій), на семінарські заняття – 8 годин (4 заняття). У ході лекційних та практичних занять студент повинен засвоїти величезний обсяг інформації, яка включає:

- природу психіки, основні психічні функції та їх фізіологічні механізми, співвідношення природних і соціальних чинників у становленні психіки;
- головні проблеми та завдання психології на сучасному етапі розбудови нашого суспільства;
- закономірності формування та властивості психічних процесів, психічної діяльності, емоційно-вольової сфери, індивідуальних властивостей особистості;
- психологічні особливості спілкування, міжособистісних відносин, стосунків у колективі.

Крім цього, у тематиці практично всіх лекцій не відображено зв'язку з майбутньою професійною управлінською діяльністю інженера.

Виходячи з вимог до професійної діяльності сучасного інженера, у програмі професійно сформульовані цілі вивчення курсу на рівні «вміти», але вони не мають підкріплення у змісті лекцій і практичних занять.

Аналіз тематики курсу «Основи психології» Донбаського державного технічного університету свідчить про його спрямованість на вивчення загальних особливостей психіки людини з метою поглиблення теоретичних знань студентів з фундаментальних питань психології. Такий підхід до побудови програми, на наш погляд, не визначає системи професійно зорієнтованих психологічних знань, навичок, умінь, які усвідомлюються як важливі компоненти майбутньої професійної діяльності інженера.

Потреба запровадження педагогіки як окремої самостійної дисципліни в структурі вищих технічних навчальних закладів виникла як необхідна вимога до сучасної підготовки інженерів.

Для поліпшення формування управлінської культури майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін вважаємо за необхідне взяти до уваги зміст запропонованої для викладання навчальної програми з дисципліни «Основи психології і педагогіки», авторами якої Н.Лебедева, О.Джурелюк, Д.Самойленко. На аудиторні заняття (лекції, семінари) у цієї програмі відводиться 54 навчальні години, відповідно 18 годин лекцій і 36 годин семінарських занять. У змісті програми є цікаві розробки з проблем психології міжособистісних стосунків, подано педагогічні технології розвиваючого навчання, запропоновано способи здобуття психологічних знань тощо.

Аналіз навчальної програми курсу «Основи психології і педагогіки», яку розробили й частково реалізували у навчальному процесі викладачі кафедри філософії і правознавства Донбаського державного технічного університету, показав, що вона зорієнтована на специфіку майбутньої професійної діяльності студентів і містить як основні теоретичні положення психології, так і теми з проблем формування управлінської культури майбутнього інженера, а саме – формування його професійної компетентності.

Крім основного курсу, до вивчення студентам пропонуються два елективні курси «Психологія спілкування та управління», «Етика та психологія ділових відносин», які спрямовані на підвищення ефективності оволодіння знаннями, уміннями управлінської діяльності. Зміст цієї програми чітко зорієнтований на розгляд різних аспектів управління, серед яких, культурні та моральні основи управління, культура управління і культура особистості, спілкування в системі людських відносин, офіційне і неформальне у спілкуванні.

У процесі викладання цих дисциплін нами було виявлено, що особливий інтерес у студентів викликають питання забезпечення ефективної комунікації, проблеми виникнення та подолання конфліктних ситуацій, невербальне спілкування, чому викладачі приділяли особливу увагу.

Отже, аналіз навчальних програм психолого-педагогічних дисциплін вищих технічних навчальних закладів показав, що сучасні програми дещо затеоретизовані і їм інколи бракує практичного зв'язку з майбутньою спеціальністю інженера, а цілі й завдання формування управлінської культури майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін на відображаються у тематичному змісті лекцій і практичних занять.

Малий обсяг тематики щодо міжособистісного спілкування, управлінської культури майбутнього інженера у програмах з педагогіки і психології вищих технічних навчальних закладів не дозволяє студентам оволодіти психолого-педагогічними знаннями належною мірою, щоб оптимізувати свою професійну діяльність, вибудувати відносини з іншими суб'єктами на надійній психологічній основі. Вважаємо, що введення до курсів «Основи психології і педагогіки» питань формування управлінської культури і розробка самостійного курсу «Психологія спілкування та управління» є одним із актуальних завдань у процесі

реформування і розвитку сучасної вищої технічної освіти, виконання головного завдання – підготовки студентів вищих навчальних закладів до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз наведених даних дав підставу стверджувати, що для успішного формування управлінської культури необхідно навчальний процес організувати таким чином, щоб: сформувавши мотиваційну основу управлінської діяльності майбутнього інженера, тобто сформувавши інтерес і потребу в управлінні. Для цього треба ввести інформацію про значущість управлінської культури для майбутнього інженера; провести аналіз явищ управлінської діяльності та вирішення управлінських та професійних завдань; здійснити аналіз власних комунікативних та організаторських здібностей; установити рівень сформованості управлінської культури; навчити студентів етикету спілкування, який сприяє формуванню особистісних якостей майбутнього інженера; постійно залучати майбутніх інженерів до розв'язання управлінських ситуацій, що потребує розвитку вмінь аналізувати, реалізовувати в дії основні принципи ефективної комунікації у фаховому напрямі.

Висновки. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності в системі вищої технічної освіти потребує вдосконалення змісту, форм і методів навчально-виховного процесу, створення спеціальної системи психолого-педагогічної й управлінської підготовки, спрямованої на оволодіння знаннями з педагогіки, психології і управління, міжособистісного спілкування, управлінської культури й управлінських технологій.

Наведені результати теоретичних досліджень не вичерпують всього комплексу проблем щодо формування управлінської культури майбутніх інженерів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Вони потребують подальшого наукового дослідження, зокрема вивчення можливостей включення психолого-педагогічних та управлінських дисциплін до складу професійно орієнтованих.

Література:

1. Буглаев В., Лагеров В. Концепция гуманитарно-технической подготовки выпускников инженерного вуза // Высшее образование в России. – 1996. № 1. – С. 89-92.
2. Винославська О., Карамушка Л. Концепція викладання психології у технічному вузі за умов переходу до багатоступеневої системи вищої освіти // Нові технології навчання. – К.: ІСДО, 1995. – Вип. 13. – С. 140-146.
3. Дегтярьова Г. Теоретико-методологічні засади курсу «Основи педагогіки і психології» // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 3. – С. 144-151.
4. Карамушка Л., Малигіна М. Викладання психології праці та організаційної психології в технічних університетах України як важливий напрям їх європейської інтеграції // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 91-96.
5. Кизименко Л., Ткаченко В. Концептуальні основи викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу у технічному вузі // Філософські пошуки. – 1997. – Вип. 4. – С. 209-212.
6. Колмогорова Л. Становление психологической культуры как ориентир современного образования // Педагог. – 1998. – № 3. – С. 17-21.
7. Коломінський Н. Методологічні та методичні особливості викладання психології у технічному університеті // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 96-100.
8. Крягжде С. Психология формирования профессиональных интересов. – Вильнюс: Минтис, 1981. – 176 с.
9. Моторная С. Педагогические условия формирования психологической готовности студентов технического вуза к профессиональной деятельности: Дис.канд. пед. наук. – Томск, 1997. – 204 с.

10. Педагогіка вищої школи / Бартенєва І., Богданова І., Бужина І. та ін. – Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2002. – 344 с.
11. Попова М. Как преподают психологию на Западе // Педагогика. – 1988. – № 3. – С. 22-26.
12. Романець З. Досвід викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному вузі // Філософські пошуки. – 1997. – Вип. 4. – С. 212-214.
13. Романовський О. Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: Монографія. – Харків: Основа, 2001. – 312 с.
14. Романовский А. Теоретические и методические основы подготовки инженера в высшем учебном заведении к будущей управленческой деятельности. Дис....докт.пед.наук: 13.00.04. – Харьков, 2001. – 490 с.
15. Семиченко В. Курс психології в підготовці майбутніх викладачів вузів непедагогічного профілю // Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи: Мат-ли Міжнар. наук.-прак. конф. – Київ: ВПОЛ, 1994. – Ч. 1. – С. 64-65.
16. Сорокіна Л., Богомаз К. Соціально-психологічні дисципліни як важливий фактор системного підходу підготовки спеціалістів // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 32-34.
17. Старовойтенко Н., Кравченко Ю. Формування психологічної культури студентів як пріоритетне завдання викладання психолого-педагогічних дисциплін у ВТНЗ // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 128-131.
18. Стрелков Ю. Инженерная и профессиональная психология. – М.: Изд-во ВШ, 2001. – 360 с.
19. Ткаченко В., Романець З. До проблеми змістовного наповнення психолого-педагогічних дисциплін у контексті гуманізації суспільства // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 131-134.
20. Уваркіна О. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Дис....канд.пед.наук: 13.00.04. – Київ, 2003. – 186 с.
21. Фомина М. Психолого-педагогическая подготовка будущих инженеров-руководителей: активные методы обучения // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2001. – № 3. – С. 136-140.
22. Roe R. European Curriculum in Work and Organizational Psychology: Reference Model and Minimal Standards. – Paris: Maison des Sciences de l'Homme, 1998. – 14 p.

В статье рассмотрены основные подходы к формированию управленческой культуры будущих инженеров в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин. Проанализировано состояние научной разработки вопроса подготовки студентов высших учебных заведений. Предложена система психологической подготовки будущих инженеров к управленческой деятельности.

In the article the basic approaches to forming the administrative culture of future engineers in the process of study of psychology-pedagogical disciplines are considered. The state of scientific development of question of preparation of students of higher educational establishments is

analysed. The system of psychological preparation of future engineers is offered to administrative activity.